ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 67, Mart 2018, s. 483-492

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
28.12.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
30.03.2018

Sariye YILDIZ
Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
yldzsariye@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. A. Yağmur TOPRAKLI
Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
toprakli@gazi.edu.tr

ANKARA CAMİLERİNDE BAKIM KOLAYLIĞI ALGISININ CAMİ GÖREVLİLERİ AÇISINDAN İLÇELERE GÖRE ANALİZİ

Öz

İslam dininin dini yapısı olan Camilerin temel görevi toplum için ortak ibadet mekânı olmasıdır. Camiler geçmişten günümüze pek çok kültürel ve sosyal işlevi de bünyesinde barındırmaktadır. Camilere personel ataması Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılmakla birlikte camilerin bakım gereksinimleri de başlıca ilgili personel tarafından yapılmaktadır. Bu noktada yapılmış olan camilerin bakım kolaylığı önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Ankara'nın farklı bölgelerinde bulunan cami görevlilerine anket uygulanarak cami görevlilerinin bakış açısından görevli bulundukları camilerin bakım kolaylığı algısı ölçülmeye çalışılmış ve elde edilen sonuçlar kıyaslanmıştır. Ankara ilinde anketin uygulandığı görevliler Çankaya, Mamak, Sincan ve Yenimahalle ilçelerinden seçilen büyük camilerdir, bu camilerin seçiminde örneklem oluşturmak için Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığından yardım alınmış bu bağlamda cami bakım kolaylığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler*:* Cami Mimarisi, Görevli Kullanıcı, Kullanım Sonrası Değerlendirme; Bakım Kolaylığı

ANALYSIS OF EASE OF MAINTENANCE PERCEPTION OF MOSQUES IN ANKARA PROVINCES ACCORDING TO MOSQUE OFFICIALS

Abstract

Being the main religious structure of the Islamic religion the main task of Mosques is the common place of worship for the community. The mosques are used for many cultural and social functions from the past to the present day. Staff appointment to the Mosques is carried out by the Department of Religious Affairs of Turkey and the maintenance requirements of the Mosques are mainly carried out by their staff. The ease of maintenance of the Mosque at this point is important. In this study, a questionnaire was applied to the mosque officials in different regions of Ankara to try to measure the sense of ease of care of the mosques and the results obtained were compared. In Ankara, the officers to whom the questionnaire was applied were selected from the provinces of Çankaya, Mamak, Sincan and Yenimahalle. In order to create a sample of selection for these mosques, assistance was received from the Directorate of Religious Affairs of Turkey.

Keywords*:* Mosque architecture, Employee user, Post-occupancy evaluation, Ease of Maintenance

1. Giriş

Ülkemizde yaşanan hızlı nüfus artışı ve 1950'li yıllardan sonra köyden kente olan göç durumu, özellikle büyük yerleşim alanlarında camiye olan ihtiyacın artmasına neden olmuştur. Cami ihtiyacının karşılanması daha çok şahısların, dernek ve vakıfların çabaları ile karşılanmakta olup, kontrolsüz bir şekilde cami stoku artmakta, proje ve uygulama aşamalarında gerekli denetim ve düzenlemelerden muaf tutulmaktadır. Bakım ve işletilmeleri de yine daha çok bireysel çabalara bağlı olup ihtiyacı gidermede yetersiz kalmaktadır. Bu durum zamanla camilerin fonksiyon, teknik, estetik, güvenlik, konfor ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmesine neden olmuştur.

Özellikle son yıllarda cami mimarisinin popüler bir konu olmasından dolayı araştırmacıların ilgisini çekmiş ve bu alanda yapılan çalışma sayısında artış olduğu görülmektedir. Ancak incelenen çalışmalarda mevcut camilerin günümüz koşullarına uygunluğu ve kullanıcı ile ilişkisini kapsamlı olarak ele alınmadığı dikkat çekmektedir.

Cami mimarisi ile ilgili yapılan çalışmalardan bahsetmek gerekir ise, ülkemizde Klâsik Osmanlı Câmisi stilinde câmi yapma eğiliminin ne derecede devam ettiğini araştıran, günümüz câmi mimarisini şekillendiren, yönlendiren faktörleri tespit etmeye çalışılan çalışmalar yapılmıştır[1]. Ankara camileri ile ilgili, siyasi ideolojilerin mimariye yansımasını incelemek amacıyla 1950-2010 arasında Ankara'da yapılan camiler, 1950-1980 ve 1980-2010 dönemlerinde incelenmiştir. Çalışma kapsamında, Çankaya, Altındağ ve Pursaklar ilçelerinden seçilen camilerin analizi yapılmış, siyasi otorite ile cami mimarlığının gelişimi incelenmiştir.[2] Bir başka çalışmada ise cami mimarisinin tarihsel süreci incelenerek günümüz cami mimarisinin eksiklerinin

1 Haseki, 2006
2 Karaelmas, 2014

oluşmasındaki neden araştırılmak üzere seçilen örnekler üzerinden biçimsel, işlevsel ve teknolojik açılardan incelenerek değerlendirme yapılmıştır[3].

Bu çalışmada camiler ve İskân sonrası değerlendirme çalışmaları incelenerek camilerin iskân sonrası değerlendirmesine yönelik seçilen örnek bölge üzerinden bir değerlendirme çalışması yapılmıştır.

2. Türkiye'de Cami Mimarisi

Cansever[4]'e göre, Cumhuriyet dönemi modernist Türk mimarlığının programı içinde cami yer almamıştır. Bu, Cumhuriyetin modernist ideolojisinin dinle ilişkisi ile de bağlantılı bir durumdur. Bu durumun karşılığı da kısa süre içinde kendini göstermekte gecikmemiştir. Bu kez, toplum içinde kendiliğinden ortaya çıkan cami mimarlığı, benzer bir tavırla, tüm Cumhuriyet dönemi mimarlığına sırtını çevirmiştir. Bugün cami mimarlığı, düzeysiz örneklerden oluşan bir manzara sergilemektedir. Bu noktaya gelinmesinde, bir taraftan redde karşı ret tavrı, diğer taraftan da endüstri toplumunda anonim bir üretim olarak süren, ama tarım toplumundaki anonim üretimin doğal dil normlarına sahip olmadığı için ister istemez "kitsch" üretimine dönüşen bütün genel anonim mimarlık ortamının da bir yansıması vardır.

Cumhuriyetin ilan edilmesi ve Ankara'nın başkent oluşuyla siyasi ve idari yüksek bürokrasi yoğunlaşmış, modern ve batılı görünüşlü bir başkent oluşturulmaya çalışılmıştır. Sayısal anlamda da ihtiyaç duyulmadığından cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'da yeni cami inşası yapılmamıştır. 1950'lerden sonra nüfus yapısında büyük değişiklik olmuş, büyük bir demografik ve ekonomik değişime uğramıştır. Çok partili rejimle birlikte ülkenin genel politikasının da değişmesi sonunda Ankara'da ticaret ve sanayi ile uğraşanlar da çoğalmıştır. Nüfusun artışı ve heterojen hale gelmesiyle birlikte câmi yapısına olan gereksinim de artmıştır.[5]

Cami yapımı konusunda ülkemizde son 50 yıldır ciddi miktarda inşaat yapılmakla birlikte bütün bu zaman diliminde ilgili inşaatlar ile ilgili bütüncül bir kanuni düzenleme yapılmamıştır. Bunun sonucunda proje, inşaat ve kullanım aşamalarında son derece plansız bir yapı grubu oluştuğu görülmektedir. Kazmaoğlu ve Tanyeli[6], 1980'li yıllar Türkiye mimarlığında cami yapım sürecinden, kendi içinde bir örgütlenmiş oluşum olup, müşterinin genellikle dernek olması ve yapım için gerekli kaynağın başlangıçta bulunmayıp zaman içinde tedarik edildiği ve uygulama sürecinin derneğin gücü doğrultusunda değiştiğinden bahsetmiştir. Cami yapım süreci 2020'ye yaklaştığımızda da benzer şekilde devam etmektedir.

Cami yaptırılması dernekler tarafından en az maliyetli olacak şekilde yapıldığından, projelerin genellikle 'hayır işi' olarak en hızlı ve en kolay şekilde istenmesi kaliteyi düşürmektedir. Mimari tasarım kalitesi (design quality) mimari tasarım süreçlerinin kalitesi sonucu ortaya çıkmakta olduğu görülmektedir, literatürde konuya ilişkin olarak çalışmalar bulunmakta, süreç tasarımı iyi yapılmamış mimari projelerin sorunları olacağı ilgili çalışmalardan anlaşılmaktadır[7]. Yapılmış olan binalardaki sorunlu alanların tespiti ise ileride yapılacak olan tasarımlar açısından önemli olmaktadır. Bu bağlamda camiler ile ilgili olarak kullanıcının sesini duyurabileceği, şikâyet alanlarının görülebildiği İskân Sonrası Değerlendirme (İSD) (Post Occupancy Evaluation-POE) çalışması bulunmamaktadır. Sorunu çözmesi beklenen ve 1924 yılında kurulan Diyanet İşleri Başkanlı-

3 Uzun, 2010
4 Cansever, 1997
5 Haseki, 2006
6 Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1986
7 Topraklı, 2011

ğı'nın da görevleri arasında cami yapma ve yaptırma yetkisi olmayıp sadece yapılan bir camiye din görevlisi atama yetkisi bulunmaktadır. Bu durumun sonucu olarak halk cami dernekleri vasıtası ile cami yapımı üstlenmiştir. Burada ise profesyonel olmayan bir sonucun sonunda ortaya çıkan yapının da başarılı bir yapı olamayacağı ya da mimari tasarım kalitesinde ciddi sorunlar ortaya çıkması beklenmektedir[8].

Cumhuriyet sonrası ülkemizde geçmişe olan bağlılık dini bir gereklilik olarak görülmüş ve cami mimarisinde klasik üslup yaygınlaşarak devam etmiştir. Klasik Üslüpta yapılan camilere örnek olarak 1987 yılında ibadete açılan Kocatepe Camii ve son olarak Ulus, Erbakan meydanında bulunan 27 Ekim 2017 tarihinde açılışı gerçekleştirilen Melike Hatun Camii güncel örnekler olarak sayılabilir. Günümüzde yapılan klasik üsluptaki camilerde, genel olarak klasik cami elemanlarının çoğu yer alsa da teknolojik gelişmeler sonucu mükebbire, hünkar mahfili gibi elemanlara ihtiyaç kalmadığı görülmektedir.[9] Bununla birlikte, modern usullerle yapılan klasik üsluptaki Camilerin ise panik anlarındaki kaçış süresi gibi modern gereksinimleri karşılayamadığı görülmektedir[10].

Cami projesi üretim sürecinin, genellikle dernekler tarafından yürütülen ve belediyeler veya ilgili kurumlarca yapılması gereken denetimlerden muaf tutulması pek çok problemi olan bir yapı grubu oluşturmuştur[11].Günümüz camilerinin biçimsel, işlevsel, teknolojik açılardan günümüze uygunluğu, günümüz ihtiyaçlarına ne derece cevap verebildiği son yıllarda tartışılan konulardandır. Daha önce yapılan çalışmalardan Oral, bugünün cami yapılarının nitelik kalitesinin düşmesinin ve simgesel değerinin yozlaşarak yitirilmesinin nedenlerini Konya ilinde araştırmıştır ve özetle, mimarın yapımla bağlantısının yok denecek kadar az olduğu, genellikle yapı ruhsatı olmadan ve gerekli teknik kontroller yapılmadan tamamlandığı, plan şeması olarak her türlü denemeye kapalı olduğu, sembol ve biçim olarak geleneğe bağlı kalınsa da yapım sistemi olarak betonarme sistemin tercih edildiği, incelenen yapılarda iç mekanda itinalı süsleme görülmediği, cephelerde klasik oranlardan ve estetikten uzaklaşıldığı, genel olarak değerlendirildiğinde de nitelik ve niceliksel olarak yeterince olumlu bir görüntü vermediği sonuçlarına ulaşmıştır.[12]

Çalışmamız ile günümüz camilerinin sorunlarına somut çözümler üretilebilmesi için sorunların net olarak belirlenmesine katkı sağlanması amaçlamaktadır.

3. Metodoloji

Çalışmada seçilen camilerin değerlendirilmesinde İskân (Kullanım) Sonrası Değerlendirme metodu kullanılmıştır. İskân sonrası değerlendirme, 'binanın tamamlanıp bir süre kullanılmasından sonra sistematik ve titiz bir şekilde değerlendirme sürecidir' şeklinde tanımlanmaktadır[13].

Bir binanın kullanıcı ile ilişkisi, mekân memnuniyetinden iş verimliliğine kadar birçok alanı etkilemektedir. Binada kullanıcı ihtiyaçlarının ve binadan beklentilerinin ne derecede karşılanabildiği, binanın kullanımından sonra belli yöntemlerle sınanması ile ortaya çıkmaktadır. Kullanıcı-bina ilişkisinde performans, mekân örgütlenmesi, işlevsellik, teknik ve estetik gibi birçok faktör açısından ne kadar başarılı olduğu, problemlerin belirlenmesi ile gelecek dönemler için ne gibi

8 Topraklı, 2011
9 Uzun, 2010
10 Topraklı ve Yıldız, 2017
11 Topraklı ve Yıldız, 2017
12 Oral,2006
13 Presier, 1988

öneriler geliştirilebileceği "İskân sonrası Değerlendirme[14] (İSD)" (Post-Occupancy Evaluation, POE) kavramı içinde sistematik olarak ele alınmaktadır. İskân sonrası değerlendirme, sistematik ve düzenli bir değerlendirme yaklaşımıdır, yapılı çevrenin kullanıcı gereksinimlerini dolayısıyla da beklentilerini karşılama düzeyini sorgulamaktadır[15].

İskân (oturum) sonrası değerlendirme metodu ile ilgili olarak da otobüs terminalleri[16], yüksek eğitim yapıları[17], toplu konut gibi alanlarda çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmektedir ancak cami konusunda ulusal ve uluslararası yayın bulunmamaktadır.

Çalışmada camilerin bakım kolaylığı açısından incelenmesi için İSD yöntemi seçilmiş ve bu bağlamda seçilen Ankara'da bulunan camilerin din görevlilerinin anket yoluyla görüşleri alınmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2014 yılı verilerine göre Ankara genelinde 2875 cami bulunmaktadır, bu sayı ile İstanbul ve Konya'nın ardından en çok camiye sahip üçüncü ildir. Ankara'nın merkez ilçelerinden seçilen Çankaya, Yenimahalle, Mamak ve Sincan nüfus olarak en kalabalık ilçelerdendir. Ankara Müftülüğü verilerine göre Çankaya'da 297, Yenimahalle'de 263, Mamak'ta 214, Sincan'da 134 cami ve mescit bulunmaktadır[18].

4. Camilerin İskân sonrası Değerlendirmesi Anketi

Mevcut durumun analiz edilebilmesi, camilerle ilgili eksiklerin ve ihtiyaçların görülebilmesinin en sağlıklı yöntemi incelenen yapı grubu ile etkileşimde olan kullanıcıların görüşleridir. Bu görüşlere sistematik olarak ulaşılmasına imkân verecek bir anket hazırlanarak cami görevlilerine uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan anket; camilerin günümüz ihtiyaçlarını asgari şekilde karşılayabilmesi, toplumun her kesimine hitap edebilmesi ve çağa uygun modern yapılar olması amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nca başlatılan 'Cami Planlama ve Tasarımı Projesi' kapsamında hazırlanmıştır.[19]

Anket soruları, literatür araştırması, gözlem ve cami görevlileri, ilgili kurumlardan yöneticiler, mimarlar, mühendisler, şehir plancıları ve pek çok uzman ile yapılan görüşmeler sonucu edinilen bilgiler doğrultusunda, camilerde işlevsel, teknik ve estetik değerlendirmeleri ölçmeye yönelik İskân sonrası Değerlendirme metoduna uygun olarak hazırlanmıştır.

İlk bölümler kullanıcı ve cami/mescit profilini belirlemeye yönelik olup, sonraki bölüm ele alınan camiyi detaylı olarak incelemek üzere hazırlanmıştır. Kullanıcı ve cami profilini belirlemeye yönelik olarak hazırlanan sorular çoktan seçmeli ya da açık uçlu şekilde sorulmuştur. Sonraki bölümde, belirtilen soru tiplerinin yanı sıra değerlendirmeye yönelik olarak hazırlanan sorular 5'li Likert ölçeğinde hazırlanmıştır. Bölüm sonlarında ilgili bölüme ek olarak belirtilmek istenen konular için alan ayrılmıştır.

4.2 Katılımcı Gruplar

Çalışmanın ilk ayağı olan bu süreçte anket, camilerin sabit kullanıcıları olan cami görevlilerine (İmam hatip ve Müezzin kayyım) yönelik hazırlanmıştır. Seçilen grup, incelenen yapıların en uzun süreli kullanıcılardır. Gelişen süreçte sabit olmayan kullanıcılara (vatandaş/cemaat) yönelik de

[14] Türkiye'deki akademik literatürde iskan sonrası değerlendirme belli kaynaklarda KSD olarak geçmekte olup yazarlara göre bu kullanım çeviri hatası içermektedir ve doğru kullanımı iskan ya da tam Türkçe karşılığı oturum olarak kullanılabilir.
[15] Evrim, 2010
[16] Dinç, 1999
[17] Evrim, 2010
[18] http://camiler.diyanet.gov.tr/Sayfalar/default.aspx
[19] https://cami.diyanet.gov.tr/

uygulama yapılarak sabit ve sabit olmayan kullanıcılar açısından bir değerlendirme yapılması hedeflenmektedir.

Ankette, genel perspektifi görebilmek için farklı boyut, işlev ve kapasitedeki camiler seçilerek görevlilerinin camilerine yönelik görüş ve bildirimleri alınmıştır. Böylece değişik gruplarda yer alan camilerin benzer ve farklı sorunları ve ihtiyaçları görülmüştür.

Anket, Ankara'nın merkez ilçelerinden Yenimahalle, Çankaya, Sincan ve Mamak'tan seçilen camilerde görev yapan 42 din görevlisi ile gerçekleştirilmiştir.

4.3 Ankette Yer Alan Bölümler ve İçerikleri

Ankette kullanıcı profilini belirleyen demografik sorular A bölümünde yer alır. B bölümü caminin genel profilini çıkarmaya yönelik olarak, grubu, yapım tekniği, kapasitesi, namaz vakitlerine göre cemaat durumu gibi sorular yer alır. Çalışmanın esas kısmını oluşturan Bina Yönetimi bölümünde de camilerin açılış kapanış saatleri, gelir-gider durumları, temizlik ve bakım konuları ile ilgili sorular vardır.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmada istatistiksel analizler için SPSS 24 (Statistical Packages for the Social Sciences) programı kullanılmıştır. Değerlendirmeye yönelik sorularda; 1: kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3:kararsızım, 4: katılıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum olarak derecelendirilmiştir.

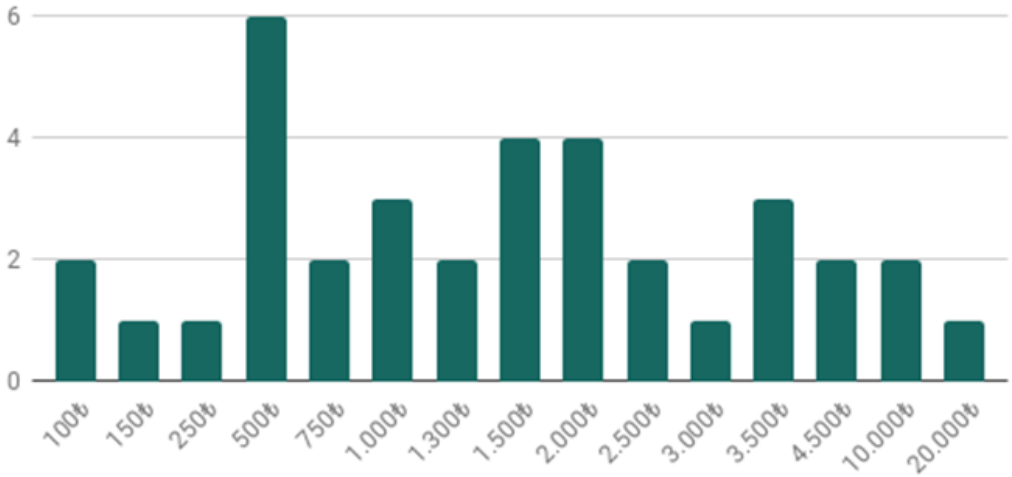
Anket verilerinin kendi içinde tutarlılığını belirlemek için güvenilirlik testi uygulanmış, bunun sonucunda güvenilirliğin %81,9 (Cronbach' Alpha) olduğu görülmüştür. Bu sonuç anket sorularının güvenilir olduğunun göstergesidir. Değerlendirmeye yönelik sorular arasında ilçelere göre fark olup olmadığı SPSS programında one way ANOVA testi ile analiz edilmiş, elde edilen değer 0.05'ten küçük ise anlamlı bir fark olduğu kabul edilmiştir.[20]

- Anket katılımcılarının %81'i İmam Hatip, %19'u Müezzin Kayyım'dır. İmam ve müezzinler yanlızca erkeklerden oluştuğu için katılımcıların tamamı erkektir. Katılımcıların mesleki deneyim ortalaması 15 yıl olup, şu anda görev yaptıkları camideki görev süreleri ortalama 7 yıldır.
- İncelenen camilerin %2,4'ü A Grubu, %11,9'u B Grubu, %57,1'i C Grubu, %28,6'sı D Grubu camileridir. Ankete E Grubundan cami katılmamıştır. İncelenen camilerin, %25'i Yenimahalle, %25'i Çankaya, %32,5'i Sincan, %17,5'i Mamak ilçelerindendir.
  (Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği esas alınmıştır. Buna göre; A: Ülke düzeyinde tanınan sembol camiler, B: Bulunduğu il veya ilçede hizmet açısından önem arz eden camiler, C: İl, ilçe, belde merkezlerinde olup, günün her saati açık oluşu ya da cemaat sayısı bakımından birer imam-hatip ve müezzin-kayyım kadrosuna ihtiyaç duyulan camiler, D: A, B, C grubu camilerin özelliklerini taşımayan, bir imam-hatip kadrosuna ihtiyaç duyulan camiler, E: Kadro verilmesi gerekmeyen ancak dönemsel din hizmeti veren camiler)[21]
- İncelenen camilerin yaş ortalaması 22,3 olup, incelenen ilçelerde yaş ortalaması en düşük Sincan (18,4), en yüksek Mamak'tır (25,6).
- En küçüğü 75, en büyüğü yaklaşık 4000 kişi kapasitelidir. Cemaat ortalaması 800'dür. Vakit namazlarında, yoğunluğun en fazla öğle namazı, en az sabah namazında olduğu

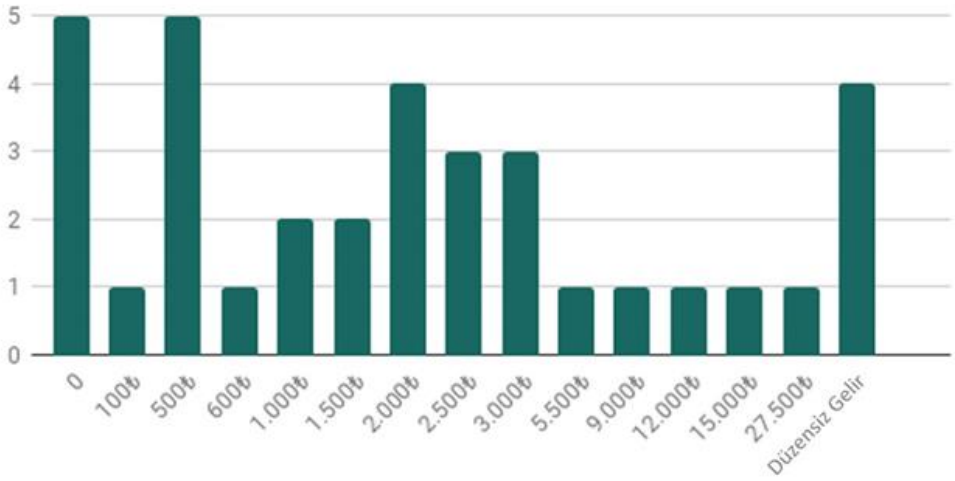
[20] Eymen, 2007
[21] http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090429-5.htm

ve genellikle tam olarak dolmadığı görülmüştür. Dini günlerde (Cuma, bayram, teravih namazları, kandil geceleri) ise yoğunluk en fazla bayram namazlarında, en az teravih namazlarında olduğu, Cuma ve bayram namazlarında ve kandil gecelerinde cami kapasitelerinin yetersiz kaldığı görülmüştür. İncelenen camilerin %73,8'inde mevsimsel olarak cemaat sayısının değişkenlik gösterdiği ve cemaat sayısının daha çok yaz aylarında azaldığı tespit edilmiştir.

- İncelenen camilerin %73,8'i sabah ile yatsı namazları arasında, %11,9'u sadece namaz vakitlerinde (namaz vakti açılıp, cemaat dağıldıktan sonra kapanmaktadır), %4,8'i 24 saat, %2,4'ü öğle ile ikindi namazları arasında, %7,1'i öğle ile yatsı namazları arasında kullanıma açıktır.
- Camilerin aylık gider ortalaması 2061 TL, aylık gelir ortalaması yaklaşık 3280 TL'dir. Gider ve gelir tabloları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. İncelenen camilerin aylık gider durumu

Tablo 2. İncelenen camilerin aylık gelir durumu

- İncelenen camilerin %54,8 'inin gelir getiren akarı bulunmaktadır. Camiye gelir getiren birimler %59,1 cami altında, %18,2 cami yanında, %9,1 cami parseli dışında, %4,8 minarede gsm verici olarak yer alır.
- İncelenen camilerin bakımı ve onarımı ile ilgilenen, %73,8'inde dernek, %7,1'inde vakıf, %4,8'inde dernek ve vakıf bulunurken, %14,3'ünün derneği ya da vakfı bulunma-

maktadır. Katılımcılara göre dernek/vakıf cami ihtiyaçlarını gidermede genel olarak yeterli görülmektedir.

- İncelenen camilerin %61,9''unda din görevlisi dışında yönetim personeli bulunmakta, %76,2'sinde cami temizliği ile ilgilenen temizlik personeli bulunmamaktadır. Temizlik personeli bulunan camilerde personel sayısı %16,6'sında 1, %2,4'ünde 2, %2,4'ünde 3, %2,4'ünde 11 ve üzeridir.
- İncelenen camilerin temizliği, %42,1'inde dernek/vakıf tarafından, %23,7'sinde toplanan yardımlarla, %7,8'i belediyeler tarafından finanse edilmekte, %20,8'inde din görevlisi tarafından yapılmaktadır.
- Caminin genel temizlik sıklığı, %11,9'unda günde bir defa, %59,5'inde haftada birkaç defa, %19'unda haftada bir defa, %4,8'inde oldukça seyrek yapılmaktadır. Cami halısının yıkanma sıklığı genel olarak yılda bir kez yapıldığı görülmektedir. Katılımcılara göre camilerin genel temizlik durumu %97,6 yeterince temizdir. İlçelere göre cami genel temizliği arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiş, elde edilen 0,675 sonucu anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir.
- İncelenen camilerde abdesthane ve tuvaletlerin temizlenme sıklığı %23,8'inde günde birkaç defa, %21,4'ünde günde bir defa, %31'inde haftada birkaç defa, %19'unda haftada bir defa, %4,8'inde oldukça seyrek olarak yapılmaktadır. Camilerde abdesthane ve tuvaletler, %56,4'ünde dernek/vakıf tarafından, %20,5'inde cemaat tarafından, %10,3'ünde din görevlileri tarafından yapılmaktadır. Katılımcılara göre tuvalet ve abdesthanelerin temizliği %76,2'si tarafından yeterli, %9,5'i, tarafından yetersiz görülmektedir. İlçelere göre abdesthane ve tuvalet temizliği arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiş, elde edilen 0,9 sonucu anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir.
- İncelenen camilerin %19,5 'inde tuvalet işletmesinin bulunur ve %34,5'inde tuvaletler ücretlidir.
- İncelenen camilerin %5,1'inde otopark işletmesi bulunur ve %7,7'sinde otopark ücretlidir.
- Katılımcılara göre camilerde yapısal ve teknik bakımlar düzenli olarak yapılmaktadır.

Elde edilen sonuçlara göre, Ankara merkez ilçelerinden seçilen camilerin bakımları arasında ilçelere göre değişkenlik gösteren ciddi bir fark bulunmadığı görülmüştür. Ancak pek çok camide rastlanan bazı ortak problemlerden bahsetmek mümkündür.

Yılın her günü ibadete açık yapılar olan camilerin kullanıcılarına huzurlu bir mekân sağlayabilmesi için işlevine uygun, mekânsal olarak yeterli olmasının yanı sıra düzenli bakım ve temizliği yapılarak canlılığını koruması gerekmektedir. Tasarım aşamasında yapım masrafları ile birlikte bakım ve işletme masraflarının göz önünde bulundurulması daha sürdürülebilir yapılar olmasına katkı sağlayacaktır.

Kullanıma açık olduğu sürece her cami/mescidin yaz ve kış aylarında miktarı değişen bazı zorunlu giderleri vardır. Akar ya da herhangi düzenli gelir sağlayabilecek dernek/vakıf bulunmuyorsa, toplanan yardımların da sürekli ve düzenli olmaması ayrıca camilere yönelik merkezi bir finansal destek bulunmaması gelir konusunda bazı camilerde sıkıntı yaşandığı görülmektedir. Bazı camilerde de gelirin giderden fazla olduğu dolayısıyla camiler arasında gelir dengesizliği bulunduğu görülmektedir. Bu sorun başta temizlik olmak üzere, ısınma, soğutma ve bazı yapısal bakımların yetersiz olmasına neden olmaktadır. Biçimsel olarak geleneğin devam ettirilerek üst örtü olarak

kubbenin tercih edilmesinin artan hacimle birlikte ısıtma ve soğutma giderlerini artırdığı göz önünde bulundurulmalıdır.

İslam dininin temizliğe verdiği önem dolayısıyla camilerde rutin temizliğin bir gereklilik olmasına rağmen temizlik personelinin bulunmayışı ya da sayıca yetersiz olması temizlik işinin din görevlileri tarafından yapılmasını zorunlu hale getirdiği ve cami görevlilerinin de bu durumdan memnun olmadığı görülmektedir. Camilerin işletilmesi ve bakımı ile ilgili bir standart bulunmadığından bu işlerin daha çok yerinde din görevlileri, cemaat ve dernek çabaları ile karşılanmaktadır. Ayrıca belli kişilere sorumluluğunda olmaksızın yapılan temizlik işlerinin kişilerin esas işleri arasına sıkıştırılmış olarak yapılması, zaman zaman temizlik işinde aksamalara ve ibadet mekanları için beklenen düzeyde temiz hale gelmemesine yol açmaktadır.

İncelenen yapılarda sabit kullanıcılarla bir anlamda camilerin ev sahibi konumundaki kişilere görevli oldukları camileri bakım kolaylığı açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Bulundukları konum dolayısıyla rahatsız oldukları konuları dile getirirken yeterince açık olmayan veya çelişkili bazı cevaplar ortaya çıkmıştır. Konunun daha objektif olarak değerlendirilmesi için sabit olmayan kullanıcıların da değerlendirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Cansever, T. (2014) "Kubbeyi Yere Koymamak", 7. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.

Dinç, P. (1999) "Kullanım Sürecinde Değerlendirme Yaklaşımı İle Kent Otobüs Terminallerinde Temel Program Kriterlerinin Saptanması", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Evrim, T. (2010) "Kullanım sonrası Değerlendirme (KSD) Yönteminin YTÜ Kimya ve Metalürji Fakültesi Binası Örneğinde İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eymen, E. (2007) "SPSS 15.0 Veri Analiz Yöntemleri" İstatistik Merkezi Yayın No:1, İstanbul.

Haseki, S. (2006) "20. Yüzyıl Çağdaş Cami Mimarisine Ankara Örnekleri Üzerinden Bir Yaklaşım", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karaelmas, E. (2014) "Ankara'nın Camileri: 1950'ler Sonrasında İdeolojik Temsiliyetin Nesneleri", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kazmaoğlu, M, Tanyeli, U. (1986) "1980'li Yılların Türk Mimarlık Dünyasına Bir Bakış", Mimarlık Dergisi, 1986/2.

Oral, M. (2006) "Günümüz Cami Mimarisinde Kimlik ve Nitelik Sorunları", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Presier, W. F. E., Rabinowitz H.Z. & White E.T. (1988) "Post Occupancy Evaluation", Van Nostrand Reinhold Company, NewYork.

Topraklı, A. Y. (2011) "A Service Quality Performance Evaluation Model Proposal For Architectural Praxis of Turkey; Public Institutions Instance", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Topraklı, A. Y., Yıldız, S., (2017) "Camilerin Kullanım Sonrası Değerlendirilmesi Anketi (Görevli Kullanıcı), Anket Değerlendirme Raporu", Cami Planlama ve Tasarım Projesi kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığına sunulan rapor, Ankara.

Uzun, Ç., (2010) "Günümüz Cami Mimarisinin İşlev - Biçim Ve Teknoloji İlişkisi Açısından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yaldız, E. (2013) "Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya

İnternet Kaynakları

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090429-5.htm [Erişim tarihi 11 Kasım 2017]

http://camiler.diyanet.gov.tr/Sayfalar/default.aspx [Erişim tarihi 11 Kasım 2017]

https://cami.diyanet.gov.tr/ [Erişim tarihi 19 Aralık 2017]